



# DERADICALIZAREA: ÎN TRE TEORIE ȘI PRACTICĂ

*Daniel-Mihai DUȚU\**

*Pentru combaterea ideologiilor extremiste și a amenințării radicalizării în masă, specialiștii au elaborat o serie de cercetări cu scopul de a identifica și de a înțelege factorii care duc la radicalizarea unui individ, dar și factorii care, având un efect invers, pot duce la deradicalizarea acestuia. Așadar, există tot mai mulți autori care recunosc importanța studierii procesului deradicalizării și a potențialului său pentru societatea actuală. De aceea, lucrarea urmărește atât aprofundarea acestuia prin prezentarea terminologiei specifice, a unor modele de deradicalizare teoretice și practice, cât și semnalarea unor dificultăți și limitări intervenite pe parcursul desfășurării unor programe naționale de dezangajare și deradicalizare, cauzate de lipsa informațiilor practice cu privire la rezultatele acestor inițiative de deradicalizare.*

**Cuvinte-cheie:** *extremism; radicalizare; deradicalizare; dezangajare; depluralizare.*

## Introducere

Fenomenul radicalizării reprezintă o problemă tot mai prezentă în societatea actuală, ajungând în atenția publicului larg mai ales odată cu apariția grupării teroriste Stat Islamic. Deși există multe studii și articole de specialitate care tratează subiectul radicalizării, foarte puține oferă și o soluție la această amenințare. Așadar, studiile despre deradicalizare și dezangajare sunt puține și nu beneficiază de atenția cuvenită la nivel internațional.

De altfel, există puțini autori care au studiat subiectul deradicalizării, iar dintre aceștia îi amintim pe John Horgan, Daniel Koehler, Jessica Stern și Kate Barrelle, pe a căror cercetări se va fundamenta această lucrare. Studiile acestor autori încearcă

---

*\* Daniel-Mihai DUȚU este doctorand în cadrul Școlii Doctorale de Știință Politică a Facultății de Științe Politice, Universitatea din București. E-mail: daniel-mihai.dutu@fspub.unibuc.ro*



să stabilească un cadru teoretic general aplicabil extremismului. Toți autorii menționați anterior conștientizează faptul că deradicalizarea este unul dintre cele mai puțin studiate subiecte, deși importanța sa este de necontestat, și semnaleză nevoia unor cercetări și studii aprofundate. De aceea, această lucrare își propune să introducă conceptele generale de *dezangajare* și *deradicalizare*, să identifice o serie de factori *push and pull* care pot conduce la deradicalizarea individului, dar și să prezinte unele modele de deradicalizare teoretice sau folosite în practică. Totodată, lucrarea încearcă să atragă atenția asupra dificultății continuării cercetării referitoare la deradicalizare, în parte din cauza lipsei informațiilor practice cu privire la rezultatele inițiativelor de deradicalizare, dar și din cauza atenției scăzute acordată acestora.

Subiectul va fi abordat dintr-o perspectivă pluridisciplinară, folosindu-se teorii și modele care aparțin unor arii de cercetare, precum criminologia, psihologia și psihanaliza, dar care sunt relevante și contribuie la o mai bună înțelegere a proceselor de radicalizare și deradicalizare.

## 1. Cadru conceptual general

*Dezangajarea* reprezintă o schimbare comportamentală, fizică, a individului (de la infracțional la noninfracțional), acesta renunțând la violența armată și/sau comportamentală și devenind pașnic, ceea ce înseamnă că nu se mai angajează în acțiuni violente (Koehler 2017, 3). Totuși, această schimbare se referă doar la comportamentul individului, nu și la ideologia și credințele sale; aceste elemente nu se modifică neapărat, ci, în cel mai bun caz, suferă un oarecare proces de estompare. Astfel, individul nu mai este determinat să acționeze violent, dar această schimbare nu duce în mod necesar la o alterare a ideologiei radicale.

Dezangajarea poate fi atât un proces voluntar (individul își dorește să renunțe la stilul de viață violent), cât și unul involuntar (individul este capturat sau arestat de către autorități sau ucis în luptă) (Koehler 2017, 14). Capturarea sau uciderea individului blochează posibilitatea acestuia de a se manifesta în mod violent, dar arestarea nu are ca efect renunțarea la violență, iar indivizii care au fost încarcerați, de obicei, și-au reluat stilul de viață violent și radical anterior arestării. De exemplu, reținerea și încarcerarea unui terorist nu au efect pe termen lung, reprezentând doar o soluție imediată la această problemă. Cum arestarea și încarcerarea pe viață a tuturor teroriștilor nu este doar improbabilă, ci și contraproductivă, deoarece nu există centre de detenție suficiente pentru a cuprinde numărul mare al acestora, izolarea lor permanentă nu este posibilă.

Kate Barrelle este de părere că dezangajarea susținută se referă la angajamentul pe care individul îl are față de societate după ce acesta a părăsit organizația extremistă, numind acest proces *pro-integrare* (Barrelle 2015, 129). Acest proces



nonlinear este compus din trei etape de schimbare comportamentală și identitară: *reducerea, după dezertare, a identității asociate cu grupul, apariția unei noi identități și găsirea unui nou grup sau entități* cu care individul se identifică (Koehler 2017, 25). Astfel, există un proces bidirecțional de dezangajare sau deradicalizare: distanțarea de viața radicală și angajarea într-un mediu nonextremist (Koehler 2017, 80). Totuși, acest model nu pune accent și pe transformările psihologice care stau la baza dezangajării.

*Deradicalizarea*, pe de altă parte, reprezintă atât o schimbare comportamentală în sensul renunțării la violență, cât și una ideologică, termenul referindu-se la „un proces individual sau colectiv de schimbare cognitivă de la identitatea criminală, radicală sau extremistă, la o identitate noncriminală sau la o stare psihologică moderată” (Koehler 2017, 2). Astfel, așa cum remarcă John Horgan, deradicalizarea presupune atât o schimbare fizică a individului, cât și una psihică, acesta crezând că „nu există nici un indiciu care să sugereze faptul că dezangajarea are ca efect deradicalizarea” (Horgan 2008, 8). Mai mult decât atât, dezangajarea individului, dar fără deradicalizarea acestuia, crește șansele de recidivă, mai ales în cazul teroriștilor motivați religios, aceștia fiind predispuși să recidiveze și să revină la comportamentul violent (Koehler 2017, 14).

Dacă *depluralizarea* (definirea unor probleme religioase sau politice specifice prin contextualizarea lor cu experiența și trecutul individului, pentru a pune în legătură probleme globale sau abstracte cu micro-evenimente specifice) (Koehler 2017, 71-76) reprezintă motorul radicalizării, este nevoie de un proces invers, adică de o *repluralizare* a conceptelor și a valorilor politice, acest proces referindu-se la o „distanțare psihologică individuală de o ideologie extremistă sau radicală specifică” (Koehler 2017, 81). Conform afirmațiilor lui Koehler, procesul de deradicalizare trebuie să fie personalizat pentru fiecare individ, avându-se în vedere atât procesul individual de radicalizare, cât și factorii psihologici și externi care au declanșat radicalizarea (Koehler 2017, 81).

## 2. Factori și modele ale deradicalizării

Un element extrem de important care duce la dezangajare și/sau la deradicalizare este reprezentat de un „eveniment special și, de multe ori, traumatic, care creează o deschidere cognitivă a individului și o reconsiderare a implicării acestuia într-un grup extremist sau radical” (Koehler 2017, 15), astfel că individul începe să-și pună la îndoială apartenența la grupul sau organizația extremistă. În mintea individului are loc un proces de analizare a valorilor personale, de autoanaliză și introspecție, proces care poate avea ca efect părăsirea organizației și dezangajarea, precum și, în unele cazuri, deradicalizarea. Studiile referitoare la acest proces individual au arătat că, de regulă, indivizii care părăsesc o organizație teroristă nu sunt motivați doar de



un singur eveniment traumatic, ci o mulțime de asemenea evenimente care, puse împreună, creează insecuritate și incertitudine (Koehler 2017, 71-76).

Factorii *push*, însemnând factorii care-l împing pe individ să părăsească organizația sunt, de obicei, legați de dinamica interioară a organizației, fiind definiți ca reprezentând „circumstanțele și evenimentele sociale negative care fac ca apartenența la organizație să fie inconfortabilă și neatrăgătoare” (Bjorgo 2016, 234). Daniel Koehler prezintă o listă a acestora: *sancțiunile sociale negative și stigmatizarea asociată calității de membru, neîncrederea în ideologia grupului, frustrarea referitoare la ipocrizia și comportamentul grupului, pierderea sprijinului social din partea grupului, migrația rolului sau pierderea statutului în organizație* (conform analizei lui Hwang, referitoare la cazul jihadiștilor indonezieni, acest factor poate implica și o logică cost-beneficiu privitoare la implicarea și angajamentul față de grup, aceasta putând avea ca efect părăsirea grupului și dezangajarea individului (Hwang 2015, 11-14), *maltratarea și abuzul fizic din partea membrilor grupului, dezamăgirea privitoare la rezultatele conflictelor armate și la efectele violenței, diferențele tactice privitoare la diverse operațiuni, dezaprobarea strategiilor grupului sau a conducerii, așteptările neîmplinite, disonanța cognitivă* („lupta mentală cognitivă când individul e pus în fața unor noi informații sau experiențe care intră în coliziune cu propriile credințe, valori sau idealuri” (Koehler 2017, 18)).

Factorii *pull* sunt acei „factori pozitivi care atrag individul spre o alternativă mult mai profitabilă” (Bjorgo 2016, 234), putând fi atât factori externi, cât și dorințe interioare. Astfel, Daniel Koehler analizează următorii factori *pull*: *dorința de a trăi o viață normală, experimentarea unor evenimente care schimbă viața și prioritățile individului, avansarea în vârstă, dorința de a întemeia o familie, intervenția sau presiunile din partea membrilor familiei, noi relații pozitive cu mișcări sau oameni din afara grupului, perspectivele de carieră, schimbarea mediului socio-politic* (motivele socio-politice care au dus la violență nu mai sunt relevante) (Koehler 2017, 18-19). Factorii *push and pull* trebuie să ducă la repluralizarea credințelor și opiniilor individului, declanșând, astfel, procesul de deradicalizare.

În analiza sa referitoare la cauzele care îi determină pe jihadiștii indonezieni să se dezangajeze, Hwang identifică șase factori care duc la părăsirea unei organizații teroriste (Hwang 2015, 15). Deși o parte dintre acești factori au fost menționați anterior, faptul că Hwang a ajuns la aproape aceeași concluzie analizând mărturiile jihadiștilor este relevant pentru cercetarea noastră, conferindu-i un plus de obiectivitate și credibilitate a argumentelor. Astfel, acești factori sunt: *deziluzia și dezamăgirea referitoare la tacticile, conducerea sau la alte aspecte ale grupului, realizarea faptului că prețul continuării acțiunilor este mult prea mare, stabilirea sau restabilirea relațiilor cu indivizi sau rețele din afara cercului jihadist, presiunea familială, schimbarea priorităților personale și profesionale, tratament uman din partea autorităților* (Hwang 2015, 15).



Lista acestor factori nu este exhaustivă, deoarece indivizii sunt foarte diferiți între ei, astfel că și motivele care duc la radicalizare și, ulterior, la părăsirea organizației teroriste pot fi extrem de diferite. De aceea, determinarea și analizarea motivelor care au dus la radicalizare și la părăsirea organizației pot sta la baza strategiei individuale pentru dezangajarea individului, acest proces putând avea ca efect atât deradicalizarea persoanei, cât și reintegrarea sa în societate.

Totuși, este necesar să luăm în calcul și așa-numiții *factori inhibitori* (Koehler 2017, 20), pentru că aceștia pot preveni dezertarea din organizația teroristă. Daniel Koehler identifică ca principal factor inhibitor *sanctiunile negative* din partea grupării, existând o presiune socială asupra membrilor organizației de a nu furniza informații către terți (media, autorități, persoane din afara grupului), de a se conforma normelor interne ale grupului și, evident, de a nu dezerta. Oricare dintre acțiunile menționate anterior, pe care un individ le poate întreprinde pentru a trăda încrederea grupului, pot atrage sancțiuni din partea membrilor grupului, precum „dezamăgire, urmărire, amenințări cu moartea, atacuri fizice, hărțuire, amenințări verbale, exprimare a disprețului și chiar asasinare” (Koehler 2017, 20). La acestea se pot adăuga șantajul de orice fel și răspândirea de zvonuri false despre dezertor, care îi pot îngreuna în mod considerabil procesul de reintegrare în societate, precum și pierderea protecției grupului, ostracizare și tortură (Koehler 2017, 20).

Koehler a realizat un studiu din care reieșea faptul că, în momentul în care e confruntat cu un caz de dezertare, grupul are două reacții etapizate: una emoțională (șoc, furie, trădare, teamă etc.) și una logică (de reflecție și stabilire a strategiei pentru ca grupul să nu fie pus în pericol). În această a doua etapă, grupul ia anumite acțiuni față de dezertor, iar Koehler afirmă că majoritatea campaniilor de defăimare și ostracizare care îi vizează pe cei care dezertează sunt îndreptate asupra subiecților precum „tulburări psihologice, alcoolism, instabilitate ideologică, corupție și mituire prin intermediul agențiilor guvernamentale, droguri, depresie, frica de represiunea guvernamentală, homosexualitate și pedofilie” (Koehler 2017, 23), acestea putând fi urmate de crime și asasinate.

Modelul din 1983 al lui Rusbult privind investiția este preluat de Horgan și aplicat studiului deradicalizării, rezultând ideea conform căreia investiția masivă în organizație și lipsa de alternative duc la angajament și loialitate crescute, iar lipsa investiției și prezența alternativelor au ca efect lipsa angajamentului și a loialității față de grup (Koehler 2017, 24).

Un alt model interesant cu o aplicabilitate generală este cel de schimbare de rol, realizat de Helen Ebaugh în 1988, având la bază interviuri cu oameni obișnuiți care au suferit o schimbare în viața lor, fapt care a generat și o schimbare a rolului acestora. Într-o primă etapă, Ebaugh identifică un *dubiu privitor la rolul individului* (Koehler 2017, 49), ca urmare a unor evenimente care au avut un impact relativ; a doua etapă se referă la *căutarea unor alternative* (Koehler 2017, 49), Ebaugh



afirmând că reacțiile negative din partea terților pot încheia procesul, în timp ce reacțiile pozitive îl pot încuraja; a treia etapă este reprezentată de *momentul de răscruce* (Koehler 2017, 49), urmând ca în ultima etapă să se creeze *rolul de fost* (Koehler 2017, 49) (fost deținut, fost medic etc.). De asemenea, Ebaugh identifică și așa-numitele „reziduri ale rolului” (*Ibidem*, 49), referindu-se la elementele care ținau de fosta identitate, dar care sunt încă active și după schimbare. Aceste reziduri sunt importante pentru studiul deradicalizării, deoarece pot determina individul să se reangajeze în acțiuni violente chiar și după deradicalizare.

Totodată, merită să luăm în calcul și modelul lui Klandermans, așa cum este prezentat în lucrarea lui Koehler, model care distinge între trei forme de angajament față de o grupare extremistă. Astfel, există o *obligație morală* de a fi parte din organizație sau *angajamentul normativ* (*normative commitment*) (Koehler 2017, 24), reprezentând „rezultatul unei socializări și a unui proces de învățare care modelează cadrul normativ individual (valori și idei) în concordanță cu ideologia grupului” (Koehler 2017, 24), acest angajament constituind mecanismul cheie al radicalizării. De asemenea, există un *atașament emoțional* față de organizație sau *angajamentul afectiv* (*affective commitment*) (Koehler 2017, 24), acesta bazându-se pe sentimentul de apartenență la un grup și având ca rezultat o implicare crescută. Totodată, se poate vorbi și despre un *angajament continuu* (*continuance commitment*) (Koehler 2017, 24), acesta depinzând de ceea ce a investit individul în organizație și de alternativele pe care acesta le poate avea, individul realizând o analiză cost-beneficiu a apartenenței sale la grup (se referă la modelul lui Rusbult privitor la relația dintre investiții, alternative și gradul de implicare în acțiunile grupului).

Anja Dalgaard-Nielsen stabilește o relație între factorii *push and pull* și modelul lui Klandermans, aceasta fiind de părere că există o serie de factori a căror prezență are ca efect coroziunea fiecărui tip de angajament descris anterior. Astfel, *îndoiala privitoare la ideologia grupului* (Koehler 2017, 24-25) afectează angajamentul normativ, *îndoiala privitoare la comportamentul și conducerea grupului* (Koehler 2017, 24-25) are ca efect coroziunea angajamentului afectiv, iar *îndoiala legată de aspecte personale sau practice* (Koehler 2017, 24-25) afectează angajamentul continuu.

Așa cum am menționat anterior, cunoașterea factorilor care au motivat individul să părăsească organizația este necesară pentru depistarea celei mai bune metode de deradicalizare care să se potrivească profilului psihologic și comportamental al acestuia, avându-se în vedere traiectoria și parcursul individului de la momentul radicalizării până la momentul dezertării.

### 3. Programele de dezangajare și deradicalizare

Programele de dezangajare și deradicalizare reprezintă „orice metodă, activitate sau program proiectat pentru reducerea la nivel individual sau colectiv a



angajamentului fizic și ideologic față de un grup, anturaj sau mișcare desemnată ca fiind extremistă sau radical-violentă” (Koehler 2017, 29). În lucrările sale, Horgan este de părere că aceste programe de deradicalizare sunt înțelese ca fiind programe care reduc riscul ca individul să se reangajeze în acțiuni care duc la propagarea terorii. Totuși, această perspectivă asupra programelor de deradicalizare se referă la reabilitarea și reintegrarea în societate a celor care au luat deja parte la atentate, adică a celor care au fost angajați în acțiuni criminale și ilegale, presupunând întâi arestarea și încarcerarea individului ca o precondiție pentru aceste programe. (Koehler 2017, 29) Horgan nu ia în calcul și autoderadicalizarea, adică cazurile în care individul își dorește să se radicalizeze voluntar, fără intervenție din exterior.

Abordarea acestor programe care au ca precondiție încarcerarea individului poate să difere: de la discuții informale între prizonieri și imami (în Australia) și cursuri intense de educație religioasă cu durata de câteva săptămâni (în Mauritania), până la programe cu o durată de câțiva ani (în Arabia Saudită). (Pettinger 2017, 7) Exemplul programului din Arabia Saudită este, poate, cel mai celebru, presupunând, pe lângă componenta ideologică, și „educație politică, cursuri vocaționale, pictură, educație fizică, precum și programe socio-economice pentru a facilita reintegrarea indivizilor” (Pettinger 2017, 7), la acestea adăugându-se și încercarea de găsire a unei soții, odată ce individul este eliberat. Programul saudit încorporează, astfel, atât componenta ideologică, cât și o dezangajare continuă prin reintegrarea indivizilor în societate, încurajând, printre altele, și participarea foștilor militanți pentru a încuraja deradicalizarea. Oficialii saudiți au estimat că programul are o rată de reangajare de 0%, dar, așa cum era de așteptat, această cifră nu reflecta realitatea, astfel că oficialii au reafirmat că rata este de 10-20%, deși se crede că aceasta este, de fapt, de 30-40% (Pettinger 2017, 11-12). O problemă cu care se confruntă toate programele de deradicalizare este lipsa unui standard de măsurare a recidivismului, aceasta fiind o apreciere extrem de subiectivă. Totuși, programul saudit se axează pe deradicalizarea acelor indivizi care nu au fost implicați în mod direct în atentate violente, acest lucru implicând existența unui grad redus de radicalizare.

Un alt program de deradicalizare care a avut succes este *The Disengagement and Deradicalization Pilot Program*, creat în 2009 de către Departamentul de Poliție din Adana, Turcia, care dorea dezangajarea indivizilor, abandonarea ideologiilor radicale și reintegrarea lor în societate prin consiliere, găsirea unui loc de muncă și garantarea anumitor beneficii, precum asigurare de sănătate, locuințe și educație (Bastug și Evlek 2016, 35). Acest program a reprezentat un model pentru autoritățile din Turcia, astfel că și alte structuri de ordine au preluat inițiativa. Bastug și Evlek au realizat un model de funcționare al acestui program, pornind de la încercarea forțelor de ordine de a informa individul despre pericolele la care se expune prin adeziunea la o ideologie radicală, răspunsul individului determinând următorul proces. Acest model este un exemplu relevant pentru cercetarea noastră și, deși este

destinat să fie implementat de către forțele de ordine, poate fi utilizat și în realizarea altor programe de dezangajare și deradicalizare. Modelul poate fi urmărit în graficul următor:

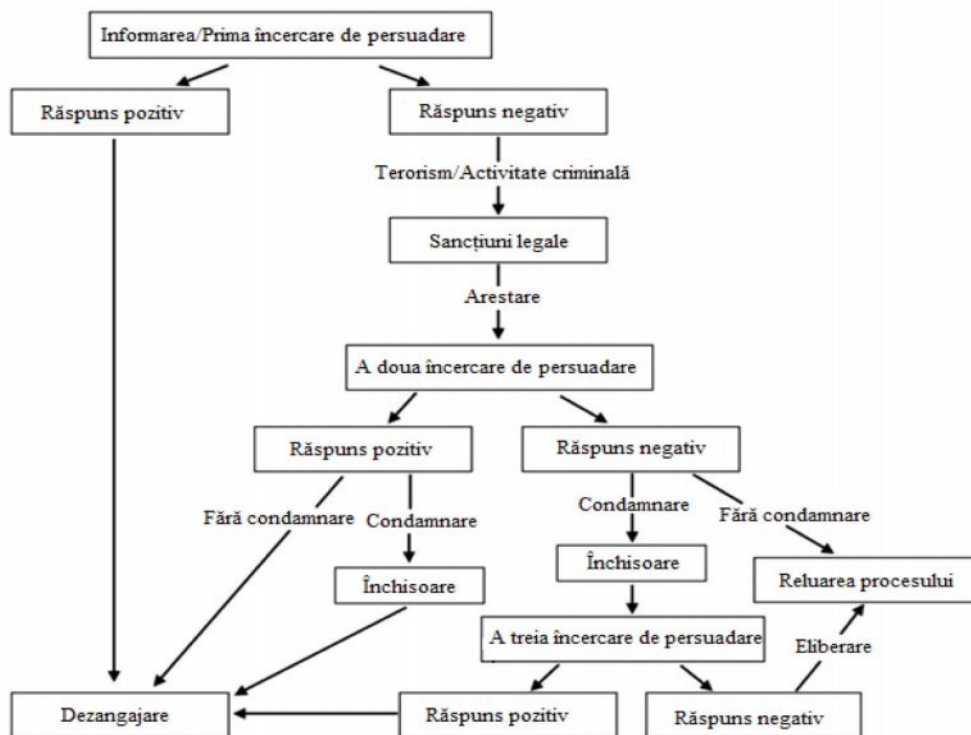


Figura nr. 1. Etapele procesului de dezangajare (Bastug, Evlek 2016, 37)

Factorii *push and pull* sunt extrem de importanți pentru stabilirea metodelor corecte și potrivite care au efect asupra fiecărui individ, mai ales în cazul celor care aleg să părăsească stilul de viață violent în mod voluntar. Pentru a fi eficiente, instrumentele folosite de către programele de deradicalizare trebuie să se bazeze atât pe motivele care au dus la radicalizare, cât și pe factorii *push and pull* care au condus la dorința de dezangajare. Relevante pentru acest lucru sunt modelul lui Klandermans și analogia făcută de Anja Dalgaard-Nielsen între factorii *push and pull* și tipurile de angajament pe care un individ îl poate avea față de organizația extremistă. Un program eficient trebuie să țintească toate cele trei tipuri de angajament prezentate pentru a minimaliza șansele de reangajare.

Cercetătorii care au studiat fenomenul deradicalizării au preluat elemente din alte discipline, precum criminologia, psihanaliza, psihologia etc., astfel că studiul deradicalizării este unul pluridisciplinar. Colaborarea între mai multe domenii de





cercetare este esențială pentru crearea unor programe eficiente pe termen scurt, mediu și lung, programe care să poată fi evaluate în conformitate cu anumite standarde de performanță și care să conducă, în mod real, la dezangajarea și deradicalizarea extremiștilor.

O mai mare integrare în societate a grupurilor etnice și religioase de pe teritoriul statelor occidentale ar putea constitui o soluție pentru a preveni radicalizarea acestor grupuri. (Stern 2010, 1-4) Inițial, guvernele europene considerau radicalizarea ca reprezentând o problemă de integrare, o problemă socială, și refuzau să includă și o componentă religioasă în inițiativele de combatere a extremismului violent (CVE). (Rabasa, și alții 2010, 123) Astfel, încercarea de revizuire a *Strategiei de Combatere a Radicalizării și Recrutării Teroriștilor* a Consiliului UE din 2014 nu prevedea nicăieri o componentă religioasă a inițiativelor de luptă împotriva radicalizării, deși se promova importanța programelor de dezangajare și deradicalizare. (Consiliul Uniunii Europene 2014) De asemenea, într-o Rezoluție a Parlamentului European din 2015, se specifica că „terrorismul nu poate și nu ar trebui să fie asociat cu nicio religie, naționalitate sau civilizație” (Parlamentul European 2015) și că „(...) utilizarea abuzivă a religiei, în scopuri negative, și nu religia în sine, constituie una dintre cauzele radicalizării” (Parlamentul European 2015). Nu a existat un consens la nivel european privitor la inițiativele CVE, așa cum nu au existat nici mecanisme de contracarare a componentei ideologice a radicalizării (Rabasa, și alții 2010, 122).

Totuși, statele membre UE au început să acorde mai multă atenție componentei religioase a radicalizării, astfel că, în *Agenda UE privind combaterea terorismului* din 2020, se specifică faptul că statele membre vor fi sprijinite în vederea împărtășirii „experiențelor și bunelor practici cu privire la schimburile în rândul liderilor religioși și liderilor comunităților referitoare la prevenirea radicalizării” (Comisia Europeană 2020, 9). De asemenea, în 2016, Comisia Europeană a precizat faptul că „religia poate să joace un rol vital în prevenirea sau combaterea radicalizării: aceasta leagă comunitățile, întărește sentimentul de apartenență și ghidează oamenii într-o direcție pozitivă” (Comisia Europeană 2016, 4).

Programele de *dezarmare, demobilizare, reintegrare și reabilitare* (*Disarmament, Demobilization, Reintegration and Reinsertion, DDRR*) nu sunt tratate foarte mult în lucrările de specialitate, deși rolul lor este unul foarte important. Programul DDRR reprezintă „un proces care este introdus în urma unui conflict și direcționat, în principal, spre asigurarea tranziției combatanților către viața civilă” (Koehler 2017, 38-39). Conform lui Koehler, există trei etape ale unui program DDRR: prima etapă se referă la *colectarea și distrugerea armelor părților beligerante* (Koehler 2017, 39), dorindu-se evitarea reîncepterii conflictului armat; a doua fază are în vedere *demobilizarea organizațiilor și grupurilor care au participat în conflict* (Koehler 2017, 39) (acest lucru s-a întâmplat în cazul grupării paramilitare FARC din Columbia, iar acordul de pace dintre guvernul columbian și organizație



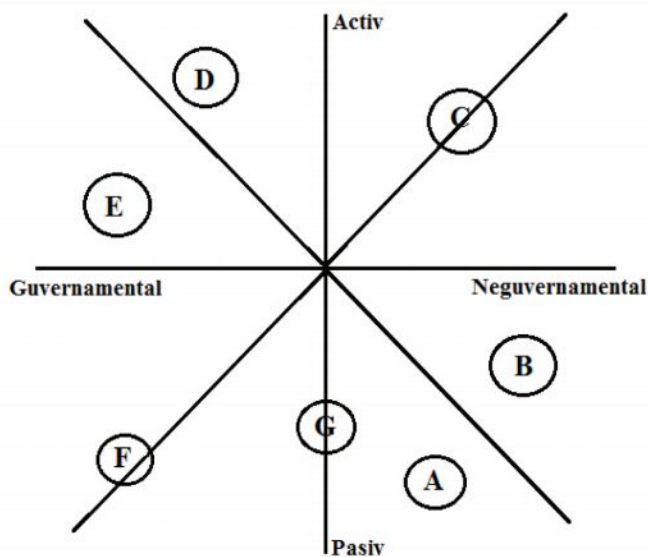
a fost ratificat în 2016); ultima etapă se referă la *reintegrarea în societate a foștilor combatanți* (Koehler 2017, 39) prin diverse mijloace, precum asistență financiară, educație și asigurarea de locuri de muncă. Acest tip de program este foarte eficient în cadrul reconstrucției post-conflict și a devenit centrul eforturilor de asistență și a operațiunilor de peacekeeping ale ONU și ale Băncii Mondiale. Programele DDRR sunt foarte importante pentru studiul deradicalizării, mai ales datorită faptului că aceste inițiative încurajează cooperarea cu membrii grupărilor implicate în conflict, astfel că informațiile adunate sunt extrem de relevante. Totuși, informațiile obținute nu au stat neapărat la baza programelor de deradicalizare care au fost implementate ulterior, astfel că există un decalaj cognitiv între acestea. Totodată, există anumite neajunsuri ale unui program DDRR, precum lipsa unor standarde pentru măsurarea nivelului de reintegrare a foștilor combatanți, deși s-a observat că cei cu o mai bună educație, care beneficiază și de un sprijin economic, se integrează mult mai ușor. (Koehler 2017, 41).

Programele de deradicalizare, dezangajare, reintegrare și reabilitare au fost folosite în mod frecvent pentru obținerea de intelligence, fiind subordonate autorităților militare, polițienești sau serviciilor secrete. Deși nevoia de a aduna informații este esențială, interacțiunile extremiștilor cu autoritățile pot duce la consecințe nedorite, precum refuzul de a coopera, crearea unor bariere psihologice și a unor obstacole în calea reintegrării în societate (Koehler 2017, 95-96). Aceste programe duc, totuși, la reducerea numărului combatanților care fac parte din organizații teroriste, ajută la adunarea de informații care sunt foarte importante pentru cercetători și la dezvoltarea intelligence-ului în materie și pot avea ca efect destructurarea grupului și a ideologiei. Totodată, informațiile strânse pot fi folosite, după cum remarcă Koehler, la crearea unor campanii de informare și de prevenire a radicalizării. Important este și aportul foștilor extremiști la aceste campanii, poveștile lor de viață putând preveni radicalizarea în rândul potențialilor adepți ai ideologiei radicale (Koehler 2017, 104-106).

Daniel Koehler este primul cercetător care oferă o tipologie a *programelor de dezangajare și deradicalizare (Deradicalization and Disengagement Program, DDP)*, identificând șapte tipologii ale acestor programe. Aceste programe grupate în tipologii trebuie să prezinte câteva elemente cheie: să fie direcționate către persoane sau grupuri care se autodefinesc ca fiind radicale, să aibă scopul de a obține efecte bine definite îndreptate către reintegrarea grupurilor țintă în societate și, cel mai important element, programul nu trebuie să folosească violența pentru a obține rezultate. (Koehler 2017, 112) Un aspect foarte interesant al acestor programe este faptul că s-a încercat încadrarea terorismului în categoria tulburărilor psihologice, dar acest demers a eșuat, pentru că nu există argumente suficiente pentru a stabili faptul că radicalizarea violentă este o boală, ci, din contră, s-a observat că teroriștii sunt indivizi normali (Koehler 2017, 114).

DDP-urile reprezintă un tip de intervenție la nivel individual (microsocial) care are ca scop reducerea angajamentului sau a implicării în grupurile extremiste. Koehler identifică trei caracteristici ale acestor programe, precum: *tipul de actor* (Koehler 2017, 116-117) care poate demara un astfel de program, acestea putând fi demarate atât de autoritățile statale, cât și de ONG-uri, dar un parteneriat public-privat este văzut ca fiind cea mai eficientă variantă (programe hibride); *strategia de comunicare* (Koehler 2017, 117-118) pe care o promovează, aceasta putând fi activă (încearcă să persuadeze sau să convingă indivizii să ia parte la program) sau pasivă (individul se oferă voluntar pentru a lua parte la program), observând că există o rată mai mare a recidivismului în cazul DDP-rilor active, deoarece individul nu are o deschidere cognitivă sau are o motivație greșită pentru a se alătura programului; *relevanța componentei ideologice* (Koehler 2017, 118-119), astfel că doar programele care ținesc o schimbare ideologică sau o dezangajare psihologică pot fi încadrate ca fiind programe de deradicalizare.

Astfel, având în vedere caracteristicile unor astfel de programe, cele șapte tipologii de programe la nivel microsocial sunt: tipul A (nonguvernamentale, pasive și includ componenta ideologică), tipul B (nonguvernamentale, pasive, fără componentă ideologică), tipul C (nonguvernamentale, active, cu sau fără componentă ideologică), tipul D (gubernamentale, active și includ componenta ideologică), tipul E (gubernamentale, active, fără componentă ideologică), tipul F (gubernamentale, pasive, cu sau fără ideologie) și tipul G (parteneriat public-privat, pasive, cu sau fără componentă ideologică) (Koehler 2017, 119-135).



**Figura nr. 2.** Tipologia programelor de deradicalizare și dezangajare (Koehler 2017, 119)



După cum se poate observa, există numeroase abordări ale deradicalizării, astfel că nu putem vorbi despre existența unei metode universale de deradicalizare. Totuși, există un consens printre specialiști în ceea ce privește rolul familiei și al prietenilor în procesul de deradicalizare, precum și în privința rolului consilierii psihologice și familiale. Importanța acestor aspecte este dată de faptul că, în timpul procesului de radicalizare, rolul familiei este diminuat, iar individul crede că familia sa îl va respinge și nu-i va accepta noile valori și credințe. Pornind de la acest scenariu, experții de la Hayat încurajează familiile să se comporte într-o manieră opusă, adică familia să fie răbdătoare și deschisă la dialog. Hayat (în arabă înseamnă *viață*) este un serviciu de consiliere care, încă din 2011, ajută la deradicalizarea tinerilor musulmani. Această inițiativă este finanțată de guvernul german, iar eficiența acesteia este dată de faptul că experții pot fi contactați telefonic atât de familie, cât și de individ. Astfel, strategia acestei inițiative este de a acționa pe mai multe planuri, implicând atât familia și individul, cât și imami, școli și, în anumite cazuri, autoritățile și forțele de ordine: „programele de deradicalizare nu ar trebui să funcționeze în jurul sau deasupra liderilor comunităților, organizațiilor și familiilor, ci să le includă, să lucreze cu acestea ca parteneri egali și să-și împărtășească temerile, necazurile și grijile” (Boghani 2016).

Daniel Koehler, inițiatorul acestui program, afirmă că „abordarea programului Hayat este de a implica întreaga familie, să-i reunească pe toți cei care au o relație pozitivă cu persoana în cauză” (Jansen 2014). Având la bază o argumentare islamică („Profetul Mohammed spune în mod clar că paradisul se află la picioarele mamei tale. (...) Când ești musulman, nu poți evita acest aspect: trebuie să le spui părinților tăi și, mai presus de toate, mamei tale”) (Jansen 2014), programul dorește să înlocuiască ideologia extremistă cu valorile familiale și cu unitatea care există în cadrul familiei.

Hayat a devenit foarte popular în rândul inițiativelor de deradicalizare, primind apeluri inclusiv din Austria, Canada, Franța și Suedia, iar experții își pot oferi serviciile în mai multe limbi, precum araba, engleza, turca, germana și altele. Mai mult decât atât, se dorește extinderea programului în Marea Britanie, Canada și Australia, putând exista un schimb mutual de informații și abilități între diverse state (Jansen 2014).

Koehler afirmă că, începând din 2012, experții Hayat au primit peste 4.000 de apeluri care s-au concretizat în peste 1.500 de cazuri de consiliere (Boghani 2016). Koehler crede în importanța poveștilor de viață ale foștilor extremiști, colaborând cu aceștia pentru a facilita deradicalizarea. De asemenea, el dorește existența unui echilibru între pedepsele cu închisoarea și programele de deradicalizare, afirmând că „dacă doar crești presiunea într-un container, dar fără să creezi o valvă pentru eliberarea aburului și să oferi o cale de ieșire, nu e bine” (*Ibidem*).



## Concluzii

Pentru combaterea ideologiilor extremiste și a amenințării radicalizării în masă, în întreaga lume au fost organizate centre de deradicalizare și dezangajare. Acestea reprezintă soluții practice și alternative eficiente la încarcerarea teroriștilor. Aceste centre au scopul de a combate ideologiile extremiste, de a reduce implicarea în acțiuni violente a adepților acestor ideologii, precum și de a preveni astfel de acțiuni. Pentru o deradicalizare eficientă este nevoie de un program personalizat pentru fiecare terorist în parte, deoarece cauzele și motivele care duc la radicalizare, precum și elementele care pot favoriza deradicalizarea, sunt diferite pentru fiecare individ.

În ciuda importanței sale, procesul de deradicalizare este puțin studiat, iar lipsa informațiilor relevante despre centrele de deradicalizare reprezintă un obstacol semnificativ în calea înțelegerii și aplicabilității practice a acestui fenomen. Un alt impediment este imposibilitatea evaluării gradului de deradicalizare a unui individ, aceasta având o apreciere subiectivă.

În concluzie, este nevoie de continuarea cercetărilor referitoare la deradicalizare, atât pentru a se ajunge la o creștere a eficienței programelor deja implementate, cât și pentru dezvoltarea de noi astfel de inițiative. De asemenea, decalajul între teorie și practică trebuie eliminat, fiind necesară atât colaborarea între specialiștii pentru studierea multidomenială a deradicalizării, cât și implementarea de noi programe și construirea mai multor centre de deradicalizare, activități pentru care este nevoie de un consens politic la nivel internațional.

## BIBLIOGRAFIE:

- Barrelle, Kate. 2015. „Pro-integration: disengagement from and life after extremism.” *Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression* vol. 7 (nr. 2).
- Bastug, Mehmet F., și Ugur K. Evlek. 2016. „Individual Disengagement and Deradicalization Pilot Program in Turkey: Methods and Outcomes.” *Journal for Deradicalization* (nr. 8).
- Bjorgo, Tore. 2016. *Preventing crime: A holistic approach*. Basingtoke și New York: Palgrave Macmillan.
- Boghani, Priyanka. 2016. „Deradicalization’ Is Coming To America. Does It Work?” *Frontline*. 18 martie. <https://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/deradicalization-is-coming-to-america-does-it-work/>
- Comisia Europeană. 2020. „Agenda UE privind combaterea terorismului: anticipare, prevenire, protejare și răspuns - COM(2020) 795 final.” Bruxelles. 9 decembrie. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0795&from=EN>



- . 2016. „Sprijinirea prevenirii radicalizării care duce la extremism violent - COM(2016) 379 final.” Bruxelles. 14 iunie. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0379&from=EN>
- Council of the European Union. 2014. „Revised EU Strategy for Combating Radicalisation and Recruitment to Terrorism.” Bruxelles. 19 mai.
- Horgan, John. 2008. „Deradicalization or Disengagement? A process in need of clarity and a counterterrorism initiative in need of evaluation.” *Perspective on Terrorism* vol. 2 (nr. 4).
- Hwang, Julie Chernov. 2015. „The disengagement of indonesian jihadists: Understanding the pathways.” *Terrorism and Political Violence* (Routledge). doi:<https://doi.org/10.1080/09546553.2015.1034855>
- Jansen, Klaus. 2014. „German program triggers international deradicalization network.” *DW*. 03 septembrie. <https://www.dw.com/en/german-program-triggers-international-deradicalization-network/a-17898077>
- Koehler, Daniel. 2017. *Understanding deradicalization*. New York: Routledge.
- Parlamentul European. 2015. *Prevenirea radicalizării și recrutării de cetățeni europeni de către organizații teroriste (2015/2063(INI))*. 25 noiembrie.
- Pettinger, Tom. 2017. „De-radicalization and Counter-radicalization.” *Journal for Deradicalization* (nr. 12).
- Rabasa, Angel, Stacie L. Pettyjohn, Jeremy J. Ghez, și Christopher Boucek. 2010. *Deradicalizing Islamist Extremists*. RAND Corporation.
- Stern, Jessica. 2010. „Deradicalization or Disengagement of Terrorists: Is it possible?” *Hoover Institution*. Universitatea Standford. <https://www.hoover.org/research/future-challenges-deradicalization-or-disengagement-terrorists>